

ROMANIAN POET OF VOJVODINA IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Virginia Popović, Assist. Prof., PhD, University of Novi Sad, Serbia

Abstract: By the appearance of newspaper Libertatea (1945) and the Lumina Literară (1946), in which was incurred Lumina (1947), appear first Romanian poets in Voivodina which contributed to enriching the literary landscape of this area. Poets, creating numerous expressive lyrical achievements, discovered in Romanian literature of Voivodina an obsessive search for the origins, for common Balkanic archetype. Volumes of poetry, turned towards modern artistic ideas, published by Libertatea, as the war raged on in former Yugoslavia encouraged freedom of speech and created new value on the territory of Voivodina. Although Voivodina follows the examples of the European Union it does not belong to it, it supports and promotes multiculturalism and multilingualism, with a particular emphasis on strengthening and furthers development of all cultural phenomena within a given culture, as well as the languages of ethnic minorities and ethnic groups. Thus, by entering into the new millennium, in era of globalization, Romanian lyrical poetry in Voivodina turns towards another sphere - to the modern world, the elite and postmodern poetry, running away from the great influence of Serbian literature and from Romanian literature on the other side, poetry have succeeded in bringing an original vision and to impose their own aesthetic programs in the lyrical spaces of Voivodina.

Keywords: literature in Voivodina, globalization, poetry, postmodernism, culture

Deși o literatură tânără, care a ars cu rapiditate etape, poezia în limba română din Voivodina are deja un specific bine conturat. Sentimentul apartenenței la un alt spațiu lingvistic, precum și conexiunea cu literatura română au creat, pentru scriitorii români din Serbia, un cert statut identitar. Deschiderea către cultura europeană a constituit un catalizator pentru racordarea la structurile stilistice moderne și postmoderne. Situate fie în orizontul cercetărilor sistematice, fie în cel al interogațiilor retorice, reflecțiile privind statutul poetului român (mai puțin privind statutul poetului român din Voivodina) într-un context social-istoric dat și rolul pe care acesta trebuie să-l aibă în evoluția unei societăți au devenit teme constante ale teoriei literaturii de azi. Poziția intelectualului, mai precis a poetului voivodinean în societate, poate ridica dificultăți oricărei încercări de analiză nepărtinitoare, cu atât mai mult cu cât identitatea socială a acestui personaj se configurează prin raportare la „celălalt”, ipostaziat în forma puterii oficiale și a sistemului de valori promovate de aceasta. În acest sens, constatăm că apariția intelectualilor și instituționalizarea culturii reprezintă aspecte definitorii ale instituirii modernității politice în societățile sud-est europene ale secolului trecut. Existența socială a poezilor români este condiționată de studiile superioare specializate pe domenii și de implicarea lor (nu întotdeauna), în viața politică a țării. Astfel, un fenomen caracteristic, în retrospectiva istoriei noastre, îl reprezintă *relația* bivalentă *cultură-politică*. Ea se dovedește o constantă a societății moderne, indiferent la care curent sau orientare ideologică am face trimitere. Aproape fără excepție, doctrinele s-au afirmat, iar partidele s-au constituit într-un cadru cultural restrâns, beneficiind de sprijinul unor publicații și de prestigiul unor oameni de cultură.

În al doilea rând, trebuie să recunoaștem că despre poezii din Voivodina nu se vorbește prea serios nici în școală, nici în societatea românească de azi (și, la drept vorbind, nu se scrie din cale afară de mult nici în literatura română). Într-un mediu rural, unde intelectualii au existat în număr răstrâns, cuvântul „știință” a avut un ecou mistic, chiar magic. Prima pătură

de intelectuali din țară a fost absorbită de administrația statului pentru că i-au lipsit specialiștii, iar ei în curând au urcat scările ierarhiei statale. Odată plecați la școală în orașele din jur, dar și mai departe, trecând granița țării, poeții și scriitorii din Voivodina vin cu alte idei, problemele existențiale nu mai sunt privite cu un ochi dinlăuntru, ci din afară, rămânând totuși legați sufletește de casă, de sat, de mediul din care este smuls din dorința sa de căutare a noilor valori poetice: „poezia din Voivodina a adoptat atitudini tot mai îndrăznețe, cu toate că breasla poezilor este în scădere numerică, urmând mersul societății tot mai cufundată în pragmatism, într-o epocă a globalizării” (Dărăbuș 2013: 143-144).

După Primul Război Mondial apar și primele instituții financiare, societăți de credite pe acțiuni *Santinela* și bănci cum este *Luceafărul*. Capitalul acumulat duce spre propășirea relațiilor culturale, astfel că începe activitatea editorială și de presă: *Opinca* (1918-1919), *Grai românesc* (1923-1929), *Lumina* (1927), *Biruința* (1938), *Grai strămoșesc* (1942), *Nădejdea* (1927-1944) cu suplimentul literar *Junimea Bănățeană*, (unde au fost publicate încercări literare ale unor scriitori interbelici minori, intelectuali veniți din România), etc.¹

În anul 1933, când s-a semnat Convenția româno-iugoslavă, se produce o destindere a climatului cultural al românilor din Banatul iugoslav, prin sosirea învățătorilor contractuali din România.² Sub impulsul acestor intelectuali, s-au produs primele încercări literare, au luat ființă primele instituții în limba română. După 1945 statul acordă o atenție deosebită minorităților. În acest sens a fost înființată Uniunea Culturală a Românilor și săptămânalele *Libertatea* și *Lumina*, care au apărut la Vârșet.

În perioada postbelică, în satele românești din Banatul Sârbesc se majorează numărul de intelectuali din diferite categorii: cadre didactice, medici, agronomi, farmaciști, medici veterinari și alte categorii, cărora le-a revenit meritul de a impulsiona activitatea cultural-artistică, apariția publicațiilor periodice și a altor acțiuni și manifestări. Această perioadă se caracterizează printr-o efervescență spirituală, concretizată prin fondarea primei mișcări literare și culturale, paralel cu întemeierea unor instituții de învățământ - progimnazii cu limba de predare română. În perioada anilor cincizeci se dezvoltă mass-media în limba română: Editura *Libertatea* (1953), Postul de Radio Novi Sad (1949), cu emisiuni în limba română și Televiziunea Novi Sad (1981). În 1972 la Novi Sad apare prima dată în limba română revista pentru tineret, *Tribuna Tineretului*, a cărei redacții, după o apariție independentă de cinci-șase ani, a fost trecută la Panciova.

După cum menționează unii cercetători, intelectualii din această perioadă au aparținut anumitor promoții/generații literare și nu curentelor literare, deoarece literatura postbelică din Voivodina a evoluat pe cont propriu, fiind necesară mai întâi formarea unor instituții care să o susțină. Astfel că în evoluția literaturii din Voivodina se pot distinge *promoția tânără* și

¹ Perioada de până la 1918 a vieții culturale și literare din Banat (parte devenită ulterior sârbească) se rezumă la editarea primelor gazete românești (*Convorbiri Pedagogice* – 1886-1888), revistă lunară de specialitate, care publica și creații poetice, în general de factură populară, a apărut la Satu Nou. Ea a fost tipărită întâi la Panciova, iar mai târziu la Brașov; *Educatorul* – 1909-1913, a apărut la Coștei; *Familia* – 1910, revistă lunară de literatură, a apărut la Petrovăsâla (Vladimirovaț) (Agache, 2006: 19).

² Se deschid secțiile în limba română pe lângă Liceul și Școala Normală din Vârșet (1934), se înființează Internatul Român din Vârșet (1937-1947), se constituie *Asociația culturală a românilor din Regatul SCS* (1927), unele societăți de lectură – *Societatea pentru lectură Junimea bănățeană* și unele biblioteci, editura și tipografia *Nădejdea* (1939) și primele protopopiate românești.

generația de fondatori a anilor '50 (orientarea literară se înscrie pe linia neotraditionalismului, perceput ca loc de păstrare a identității naționale, o promoție marcată de proletcultism, dar și de supraviețuire a acesteia). În această perioadă, poezia scrisă în Voivodina a fost imediat după război una „festivistă (în primii ani postbelici) sau reflexivă” (Agache 2010: 50), inspirată din folclor sau din poezia romantică românească: „De la romantismul de substanță a lui Mihai Avramescu până la descărcările de energie a unui limbaj fulgurant al lui Radu Flora, de la întorsăturile sintactice ale lui Petru Cârdu până la estetica documentului faptic a discursului concret al lui Ioan Flora, poezia românească din Iugoslavia poate fi caracterizată ca o conștiință poetică ce comunică și solidarizează cu universul ființei umane și al imaginarului” (Almăjan 1987: 11-12). Prin influența literaturii sârbe, a literaturii române interbelice, a suprarealiștilor români și a generației șaizeciste din România, de partea aceasta a graniței a apărut generația șaizecistă voivodineană, care se afirmă prin o schimbare de paradigmă literară prin și prin înscrierea „pe direcția modelului poetic al neomodernismului liricii europene și a celui autohton din interiorul țării” (Agache, 2006). Eliberarea de formulele tradiționale și înscrierea pe linie modernistă se produce prin debutul literar al lui Slavco Almăjan prin care se abandonează romantismul poetic, încât poezia o ia în alt sens unde cunoașterea și limitele gnoseologice, singurătatea, cuvântul, poetul-poezia [...] dezumanizarea societății de final de secol XX, realul imediat, constituie noile teme abordate de poeți” (Ibidem 2010: 51).

Urmează *promoția '70*, care încearcă o integrare în valorile generale ale liricii moderne românești și europene. Generația anilor '70 aduce încă un moment nou în viața culturală a românilor din Voivodina prin faptul că relațiile româno-iugoslave se eliberează de consecințele politicii staliniste din perioada Biroului informativ (1948) și un număr de tineri continuă studiile în România. Ei devin o formă de legătură spiritală directă dintre mișcarea culturală a românilor voivodineni și România. Schimbări radicale se întâmplă și la nivel iugoslav. Pe plan cultural se renunță definitiv la conceptul de „proletcultură” și se statornicește spiritul european generat de demonstrațiile studențești din 1968, mișcare în care a fost încadrat și un număr de elevi și studenți români. În plan literar, se propune atât o nouă viziune asupra poeziei, cât și unele teme care vor moderniza poezia din Voivodina: iubirea, femeia, sexualitatea și condiția umană, cea a lumii. Se poetizează termenii din domeniul științei, se transformă interiorul discursului literar, poetul devine unul antiidilic, comportându-se direct față de lumea sa.

Prin apariția *generației optzeciștilor*, orientată spre postmodernism și neoavangardism, „se efectuează o ruptură, o negație radicală a tradiției culturale și aspirația spre o absolută înnoire a limbajului, un refuz al convențiilor de orice fel” (Popović 2004: 6). Poezia este acum încununată cu un șir de tehnici postmoderniste. Urmează *promoția nouăzeciștilor* care este încă neconturată, iar poeții acestei perioade aduc în planul liricii din Voivodina un discurs liric original folosind tema absurdului trăirii pe pământ, canibalismul, macabrul, oamenii demenți etc.

Poezia românească din Voivodina, din anii șaizeci (când se poate fixa începutul unei poezii de valoare în acest spațiu) și până la poeții postmoderni și suprarealiști (din păcate nu putem să spunem că aici putem include mulți douămiiști, motivul este acela că în Voivodina se scrie tot mai puțină poezie, în secolul XXI un număr foarte mic de tineri poeți au debutat editorial) ea se schimbă evident, de la greutatea/imposibilitatea comunicării în primii ani de

afirmare artistică a poezilor din Voivodina și până în ziua de azi, când materializează cea mai mare dorință a poetului comunicarea cu cititorul. La început a predominat poezia inspirată din natură, patrie, dorință de muncă, poetul găsiindu-se în lanul de grâu sau lângă dulapurile mirosind a gutui coapte, astăzi poezia lor ajunge la o negare a realității prin tonuri ironice și sarcastice, o descriere a societății putrede și alienate, din care poetul arde de dorința să scape, să fugă și să se întoarcă acolo de unde sunt și predecesorii lui, în satul bănațean. Cu gânduri nostalgice, cu sentimentul trecerii anilor și gândul spre ideea ontologică a omului pe pământ, poetul de azi scrie o poezie al cărei vers emoționează și prin care el transmite intensitatea realității, în maniera în care această realitate conține trăirea, conviețuirea. Pe de altă parte, versul românesc din Voivodina transmite strarea de grație și stare de greață asupra vremurilor „carnavalesți” ale societății din ultimele decenii, când poetul, cu pana de scris în mână, stătea asupra lumânării și scria poezie în timp ce bombele cădeau pe bulevarde. Tematicile abordate în volumele lor dau în vileag societatea, orașul (metropole) în ansamblul său, oamenii care îl populează, străzile, mașinile, obsesiile oamenilor, viciile oamenilor.

Literatura română din Voivodina este o literatură relativ tânără care într-o perioadă de mai bine de jumătate de secol, de la primele scrieri artistice de valoare până astăzi, a marcat o adevărată evoluție artistică în plan estetic, în căutarea identității naționale. Deoarece românii din Voivodina au fost nevoiți să-și asume propriul destin, propria evoluție istorico-culturală și literară, s-a produs o dezvoltare „pe cont propriu” (Agache 2006: 101) a unei literaturi care a tins continuu să se sincronizeze cu fenomenul general românesc, dar și să țină pasul cu ceea ce se petrece în plan literar sârb. Atunci când în literatura sârbă a început războiul dintre realiști și moderniști, generația numită „de mijloc” sau „de identificare” (Deaconescu 1989: 9) care a început să se afirme pe acest teritoriu este cea care reușește o deschidere spre poezia actuală, către un limbaj poetic modern, atingând prin câteva voci inconfundabile pragul de sus al liricii românești actuale. Prizonieri ai unui spațiu minoritar și ai unei limbi de circulație redusă, aceștia au reușit totuși să se impună prin versul lor publicului român voivodinean și românesc, aducând în fața cititorului un vers original și problematica sinelui. Marile teme sunt, astfel, nu de puține ori, dezavuate, puse sub semnul relativității ironice ori parodice, după cum noua viziune asupra discursului liric presupune, din ce în ce mai mult, focalizarea enormă a detaliului, decuparea premeditată a amănuntului revelator, conștiința hiperlucidă a fragilității și convenționalismului mecanismului poetic, dar și a măștilor, a rolurilor și funcțiilor pe care și le asumă, în propria alcătuire textuală, eul liric.

În spațiul voivodinean, nevoia pentru sporirea mijloacelor de informare, mai ales pentru reviste de cultură și literatură, a apărut odată cu înflorirea literaturii voivodinene. Astfel, noile idei și valori devin accesibile unui număr cât mai mare de oameni care vor să cunoască cuvântul scris, să-și spună opiniile despre anumite lucrări scrise. La sfârșitul secolului trecut și începutul noului mileniu se deschid noi oportunități pentru scriitorii din Voivodina care încep să intre în atenția criticii literare din România. În spațiul de românită din care provin, vocile unor tinere talente se aud târziu și timid. Cenaclul *Tinerele Condeie* din Vârșeț, condus de profesorul Ion Berlovan, „se redefineste ca o veritabilă pepinieră de poete” (Agache 2005:403). Unele voci feminine provin chiar din acest cenaclu, ilustrând o etapă a căutărilor propriului registru liric. Primite cu rezerve de generația vârstnicilor, ele au reușit, paradoxal, să forțeze înnoirea discursului lor liric, introducând un „nou anotimp” (ibidem) în lirica românească din Voivodina. Discursul lor de mare originalitate, axat pe

reconfigurarea unor mitologii proprii, pe frontiere minoritare, face ca acestea să devină prezențe poetice de prim rang ale literaturii române contemporane voivodinene și nu numai.

Poezia din Voivodina, odată cu anii optzeci ai secolului trecut, trece printr-o transformare substanțială, continuă fenomenul poetic început de optzeciști, descoperind noi modificări la nivelul frazei și aducând o nouă viață limbii și literaturii române din Voivodina. Așa cum se întâmplă în literaturile popoarelor în general, și literatura română din Voivodina își are rădăcinile în literatura populară, cu deosebirea că aceasta este nevoită să refacă, într-un secol și jumătate, o istorie parcursă de-a lungul multor secole în alte spații culturale.

Reprezentanții importanți ai ultimei etape, postmodernismul, prin arta lor literară, prin publicistică și prin alte forme de exprimare neconvențională (art-performance), rup legăturile cu tradiționalismul clasicist „din necesitatea de racordare la societatea post-industrială care impune alte structuri sociale, modificând vechile structuri antropologice” (Dărăbuș 2012: 169). Prozaismul, trăsătură insinuată deja în modernism, se prelungește și în postmodernism – consecință a unui alt ritm de viață, urbanizat și industrializat, al cronologiei presante, nu prea generoasă cu ipostazele nostalgice, lirico-melancolice. Reprezentanții postmodernismului voivodinean „confirmă valoarea inițială și o vor nuanța prin alte forme de comunicare în domeniul prozei, al poeziei, al teatrului, al publicisticii, al manifestărilor sinestezic postmoderniste din performance-arte care va pătrunde în spațiul artistic românesc și european” (ibidem: 170). Decorul poetic e reprezentat de viața aflată la răspântia dintre două milenii, când în spațiul balcanic se produc unele transformări sociale, unde societate periclitată de războaie pe teritoriul ex-iugoslav produce imagini poetice inedite, autohtone. Tendința poeților voivodineni postmoderni este de a reproduce natura în mod descriptiv, cu numeroase detalii, opusă atât stilizării, cât și idealismului sau simbolismului, având influențe asupra unor curente moderne precum suprarealismul, expresionismul, pictura naivă. Unii scriitori apelează neintenționat la unele metode pozitivistice, reproducând realitatea cu o obiectivitate perfectă în toate aspectele sale, chiar și în cele vulgare. „În peisajul liric bogat al literaturii de limba română din Voivodina”, poezia se întoarce spre interior, „reprezentând mai curând modernismul neoexpresionist, structurat în jurul unor motive literare (puiul de cuc, cuvântul, lumina, întunericul), între care se distinge motivul *ochiului* (Dărăbuș 2012: 189).

Începând cu anii optzeci ai secolului trecut, în paginile revistei „Lumina” apar texte cu caracter postmodern care vizează cultura, școala, momentele politice importante, „studii de limbă, eseistică, istorie literară românească și universală, raporturi culturale între diferiți ani și zone, referate și rapoarte de activitate în viața românilor din Voivodina” (Popa 1997: 41-42). Se înmulțesc contribuțiile unor poeți prin colaborări importante și traduceri moderne crescând astfel numărul aprecierilor cărților lor în paginile revistei „Lumina”, dar și în străinătate; de asemenea, sunt publicate recenzii ale cărților românești, iar prin intermediul acestei reviste „cititorii încep să intre în contact direct cu limba română literară” (ibidem: 42), îmbogățindu-și astfel propria lor comunicare.

Dacă în România, unghiul predilect de analiză a scriitorilor era încadrarea lor într-o generație sau alta, literatura de limba română din Serbia s-a dezvoltat independent de grupările din România. Pentru o privire de ansamblu asupra creației literare de expresie românească din spațiul ex-iugoslav, critica a recurs adesea la un volum al lui Ștefan N. Popa, *O istorie a literaturii române din Voivodina*. În ultimul timp, însă, cercetările în acest domeniu s-au înmulțit, una dintre cărțile de „căpătâi” de istorie și critică a literaturii din

Voivodina, fiind volumul *Literatura română din Voivodina* (Editura Libertatea, Panciova, 2010), de Catinca Agache, care a dedicat fenomenului postmodern din Voivodina un capitol întreg în care vorbește despre câteva „voci distincte” și sincronizate cu fenomenul postmodernismului „care se afirma în planul literar larg românesc” (Agache 2010: 276). Treptat se înmulțesc cercetările asupra poeziei din Voivodina, pe lângă un număr însemnat de articole publicate în revistele din Voivodina: „Lumina”, „Europa”, „Piramida”, apar contribuții importante și în volume de specialitate din România. În Serbia se publică teze de doctorat vizând acest subiect (Ionela Mengher, *Lumina (1947-1997): studiu monografic*, Panciova: Ed. Libertatea, 2000; Brândușa Juică, *Literatura română din Voivodina (1945-1989). La confluența a două culturi*, Zrenianin, Ed. ICRV, 2012), volume de critică literară (Mariana Dan, *Sufletul universal nu are patrie: studii de literatură română și sârbă*, Belgrad: Institutul pentru Editarea Manualelor, 1997; Mariana Dan, *Construcția și deconstrucția canonului identitar: creație și identitate în literatura română din Voivodina*, Panciova: Ed. Libertatea, 2010; Marina Ancaițan, *Rostirea continuă*, Panciova, Ed. Libertatea, 2012), antologii de texte critice asupra poeziei (Virginia Popović, Pavel Gătăianțu. *Contribuții la monografie*, Novi Sad, Ed. InedCo, 2004), ba chiar apar și unele cărți de antropologie culturală (Carmen Dărăbuș, Virginia Popović, *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*, Cluj-Napoca/Novi Sad, Ed. Risoprint/Fond Europa, 2012).

Dacă în cartea lui Ștefan N. Popa scriitorii sunt grupați mai mult după tematica abordată în operele lor, delimitarea lor după poezia descriptivă și cea ezoterică, în volumul Catincai Agache se vorbește despre o grupare diacronică a scriitorilor din Voivodina, literatură care se sincronizează cu „fenomenul postmodernist din spațiul literar general românesc” (Agache 2010: 276). Particularitățile acestei literaturi minoritare într-un spațiu lingvistic majoritar au fost determinate și de o mai directă deschidere către cultura occidentală. „Trebuie subliniat [...] caracterul bipolar specific care decurge în mod special din interacțiunea cu dublu sens, atât în plan cultural, cât și lingvistic dintre cele două culturi” (Albu 2010: 93), cea sârbă și cea română.

Poezia care se poate sincroniza cu fenomenul postmodernismului literar românesc este cea din creația lui Ioan Flora, Pavel Gătăianțu, Nicu Ciobanu, Ioan Baba, Petru Cărdu și pe care o regăsim prezentă în paginile revistei „Lumina” încă de la debutul acestora. Poezia lui Ioan Flora și procedeul folosit numit „reciclare” în poeziile publicate în paginile revistei „Lumina”, confirmă apartenența acestuia la postmodernism (optzecist). „Acest principiu conform căruia postmodernismul nu respinge trecutul cultural, ci îl absoarbe și-l redistribuie în câmpul creației” (Simion 1986: 7) este doar unul pe care l-au folosit scriitorii postmoderni voivodinieni. Caracteristicile poeziei lui Pavel Gătăianțu ca de pildă, autoreferențialitatea, demitizarea, ironia, reacția de opoziție împotriva oricărui canon și împotriva regulilor clasice, intertextualitatea etc. „au determinat criticii să îl integreze postmodernismului și să îl apropie de optzeciști” (Albu 2010: 95). Revista „Lumina” a publicat în paginile ei versuri din Nichita Stănescu și Marin Sorescu, iar poeții postmoderni din Voivodina le-au absorbit și preluat ca surse-model pentru scrierile lor. Catinca Agache remarcă o caracteristică poeziei acestor poeți postmoderni, anume aceea de a practica o anumită simbolistică, afirmând că ei „utilizează parodia, sarcasmul, colajele, imitațiile, calambururile, teribilismele [...] demitizarea, încercând totuși să-și păstreze identitatea prin nota de originalitate a rostirii lirice” (Agache 2010: 277).

Despre Pavel Gătăianțu, Adrian Dinu Rachieru afirmă că este „spărgător de tipare, că poetul agreează mizele programului poetic postmodern, dovedește la tot pasul teribilism, e un nonconformist și un abil regizor (...) care înțelege că noua ofensivă lirică cere înlocuirea rețetelor, racordându-se noii sensibilități în marș” (Rachieru 1998: 22). „Poezia lui Pavel Gătăianțu trimite adesea la formulele experimentaliste ale optzeciștilor români. Literatura sa (poezie sau proză) este un permanent exercițiu de autoreferențialitate, scriitorul situându-se pe sine în direct dialog cu lumea. [...] Confesiunea la persoana întâi, cu frecvente accente pe pronumele personal (în diverse variante gramaticale) poate fi considerată una dintre trăsăturile specifice ale poeziei lui Gătăianțu” (Albu 2010: 94). Mai peste tot însă acest „eu” înseamnă emblema omului trăitor într-un timp și într-un spațiu neprielnice, agresive chiar. „Dar fie că se autodezvăluie copleșit de tragedia lumii, fie că îmbracă masca sarcasmului ori pe cea a ironiei, poetul are un scop sigur – acela de a sugera prin poemele sale-reportaj cât mai multe unghiuri din care poate fi privită lumea” (ibidem).

Revista „Lumina” a stimulat și susținut apariția și afirmarea optzeciștilor și sincronizarea lor cu fenomenul postmodernismului românesc dar și sârb. Un alt procedeu postmodernist care se poate regăsi în poeziile publicate în paginile revistei este negarea funcției referențiale a limbajului. Poetul (postmodern) neagă prin ironie această funcție și ia cotidianul, banalul (incluzând aici și propria biografie) drept referințe prioritare. Dialogul cu cititorul se instituie firesc, poetul coboară de pe pedestal și devine un reporter al lumii cotidiene. Experiența individuală devine și ea un subiect-pretext pentru comunicarea cu cititorul. Poetul comunică și se comunică totodată, subiectivizarea narației având drept scop manipularea emoțională a lectorului în direcția dorită. Mihaela Albu de la Universitatea din Craiova, în cercetarea sa despre postmodernismul voivodinean vorbește despre *desolemnizarea lumii/ antiidilism*. Într-un articol publicat în revista academică „Studii de Știință și Cultură”, Mihaela Albu afirmă că dincolo de dezvoltarea realității crude, inserate în textul poetic într-o manieră care îi deconspiră pe poeții din Voivodina, ancorați puternic în realitate, accentul critic pus asupra locului în care trăiesc este subînțeles prin totala desolemnizare, demitizare, printr-o coborâre în descriere până la treapta ridicolului ori a derizoriului. Acest spațiu nu este însă în general marcat expres prin nominalizare directă, ci redus la simbol, locul de origine intrând în aria mai largă a Balcanilor, a Europei, dependentă ea însăși în mare parte de ceea ce înseamnă simbolurile SUA și cele ale mass-media.

Intertextualitatea, în tipică manieră postmodernistă devine prezentă pe tot parcursul creațiilor publicate în paginile revistei „Lumina”, fie că este vorba despre operele scriitorilor din România, ori este vorba opera scriitorilor sârbi și români din Serbia. Dialogul dintre textele anterioare invită cititorul să decodeze cifrul secret, mesajul aluziv al poeziei publicate. Jocul intertextual, jocul de cuvinte, cu o doză de suprealism din unele poezii publicate în „Lumina” trimit la autorii din România, mai ales la Marin Sorescu. Prin opoziția evidentă față de convenții și automatisme, prin recurgera la o lirică demetaforizată, cu predilecție către o estetică a banalului și cu o violență nu de puține ori a imaginii, poezia postmodernă a anilor optzeci se poate citi și reciti în paginile acestei reviste.

Nicu Ciobanu, considerat de Catinca Agache „o voce distinctă a generației optzeciste a Voivodinei” (Agache 2010: 297), cu o lirică „hiperlucidă a problematicei existențiale” (Ibidem), este autorul care caută adevărul în umanitatea care-l înconjoară. Poeziile pe care le publică la „Lumina” au o doză de metafizic, de amestec între „atemporal și inefabil” (Ibidem:

298), pendulând însă între noile paradigme ale postmodernismului și avangardei românești. Figurația independentă a temei majore a poeziei sale, *ochiul*, „capătă conotații esoterice, combinând simbolistica cercului (perfecțiunea divină) cu cea a luminii și a ochiului care mediază accesul la cosmos și la sensurile ascunse ale lumii” (Dărăbuș 2012: 192). Ajungem astfel la concluzia lui Ștefan N. Popa în legătură cu ezoterismul poeziei optzeciste din Voivodina. Poetul Nicu Ciobanu se înscrie în postmodernism prin depoetizare, desacralizarea lumii în care trăiește, biografism și autoreferențialitate.

Ioan Baba, poet autentic voivodinean, face parte din filonul postmodern voivodinean, fiind un poet „al refuzului cotidianului imediat” (Agache 2010: 309). Poezia lui Ioan Baba e comentată de criticii literari sârbi și români ca fiind una care aduce prospețime în peisajul poetic deja saturat estetic de poezie sau de scrieri „ale poeziei despre poezie sau de(spre) depoetizarea sa” (ibidem: 313). Versurile lui Ioan Baba sunt concentrate, ermetice, în timp ce densitatea imagistică are rolul de a sugera ritmul rapid al existenței, dinamismul vieții cotidiene. Poezia lui Ioan Baba atinge o treaptă inedită în spațiul voivodinean – al neonaturalismului, când poezia lui primește o altă dimensiune, natura este ridicată la rangul suprem, excluzându-se supranaturalul. Formele și valorile socio-culturale, etice, estetice, spirituale sunt elaborate în prelungirea unor principii și scheme ale naturii. Ioan Baba are dorința să scrie un roman din viața cotidiană, un simț al realității care constă în receptarea mediului și descrierea lui așa cum este, viciat de industrializare și postindustrializare. Pe lângă acest sentiment, se adaugă și personalitatea sa, exprimarea lui personală. Poetul mimează rolurile personajelor, trăiește în mediul lor, amestecă personalitatea sa cu personalitatea ființei și a lucrurilor pe care dorește să le descrie. El se include în opera sa și o trăiește în același timp. Aceste imagini formează decorul real al peisajului lui poetic. Nu e vorba propriu-zis de descrieri de natură, ci de o mare capacitate de absorbție senzorială ce se transpune în versuri plastice, evocatoare, care pe de o parte descoperă absurditatea existențială pe pământ, iar pe de altă parte – nostalgia față de vremurile petrecute într-o lume idilică, din care poetul este smuls de destin.

Petru Cârdu, poet din Voivodina familiarizat cu orientările literare moderne europene, înscris pe linia suprealismului, cu o extraordinară cunoaștere a avangardei poetice (îndeosebi a celei românești, pe care a interiorizat-o prin traduceri proprii în Serbia), creează o poezie care propune un univers liric distinct de cel de până atunci în acest spațiu geografic. Într-un interviu, Petru Cârdu își destăinuie felul de a fi, posibilitatea și destinul său de a scrie paralel în două limbi: română și sârbă. Poetul Slavco Almăjan face observație asupra poeziei lui Petru Cârdu care: „inspirând aerul fluidului poetic, favorizează experiența interioară, deseori printr-o tensiune spirituală amplificată de condiția limbajului criptic. Suișul său este paradigmatic, versificația uneori forțată și incomodă, încărcată de artificii și de un ritm mecanic. Petru Cârdu acordă o însemnătate formelor suprapuse, sugerând dimensiunea dubletului care se manifestă prin articulații sintactice proprii. Dar tocmai în structura modernității sale apar contradicțiile intime care caută un sprijin în exterior, al cititorilor, pentru a fi receptate și salvate de dominația imaginilor și jocurilor verbale” (Almăjan 1987: 17-18). Versul lui Petru Cârdu aduce o permanentă opoziție dintre „noutate” și „tradiție”, ordine și aventură, clasic și modern, o senzație de colaj poetic, nu numai în ceea ce privește limbajul, cât mai ales senzația de mimetism a manierelor de a scrie poezia. Cârdu se opune tradiției, moralei și preconizează căutarea senzației dinamice, demolarea trecutului și a

prezentului în numele unui viitor bazat pe adevărurile civilizației moderne, preferând versul liber, fuga de o armonie facilă, de estetisme căutate. Înclinațiile ludice, gesticulația clovnescă, parodia, caricatura și teatralizarea poeziei, caracterizează în chip viu versurile poetului Petru Cărdu, pe care le reactualizează în cadrul poeziei postmoderne românești din Voivodina.

Scriitorii optzeciști din Voivodina ale căror texte pot fi sincronizate cu scriitorii postmoderni din România deschid noi perspective, total diferite de generațiile anterioare, fără să uităm însă de contribuțiile poezilor generațiilor din anii '60 și '70, care au propus o altă paradigmă lirică specifică postmodernismului și care „întorc rostirea poetică spre cercetarea perimetrului realității” (Dan 1997: 20). În vreme ce în România a existat o anumită doză de scepticism față de reprezentanții postmodernismului românesc din decada a opta a secolului trecut, lirica poezilor români din Serbia, majoritatea absolvenți ai filologiei bucureștene și susținuți de critici ai vremii, au reușit, sub influența literaturii postmoderne române pe de o parte, iar pe altă parte sub influența literaturii postmoderne sârbe, să cucerească publicul românesc din Voivodina și nu numai. Datorită revistei „Lumina” care a promovat această poezie în Serbia și peste hotare, postmodernismul voivodinean a devenit cunoscut și citit de un numeros public cititor, iubitor de literatură, oferindu-se, astfel, lecturi multiple. Literatura din Voivodina a putut avea astfel atâtea interpretări, câți lectori au venit în contact cu textul, iar pe de altă parte atâtea texte, câte lecturi există. Intertextualismul practicat de poezii postmoderni voivodineni a conferit poeziei un statut cu totul și cu totul inedit.

Bibliografie

- Agache, C. *Literatura română din Voivodina*, Editura Libertatea, Pančevo, 2010
- Agache, C. *Literatura română în țările vecine. 1945-2000*, Princeps Edit, Iași, 2005
- Albu, M., *The Romanian Postmodernism in Voivodina: Pavel Gătăianțu*, „Studii de Știință și Cultură, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad, nr. 3 (22), 2010
- Almăjan, S. prefată la *Versiunea posibilă. Antologia poeziei românești din Iugoslavia*, Editura Libertatea, Panciova, 1987
- Boldea, I., *Postmodernismul românesc. Schiță recapitulativă*, „Observator Cultural”, decembrie, nr. 298, 2005, http://www.observatorcultural.ro/Postmodernismul-romanesc.-Schita-recapitulativa*articleID_14453-articles_details.html
- Cărdu, P., *Complicitate*, Editura Libertatea, Panciova, 2007
- Boldea, I., *Teme și variațiuni*, Editura EuroPress Group, București, 2008
- Copcea, F., Sârbulescu, I., *Scurtă istorie a poeziei românești din Voivodina. Vol. I. Lumina*, Turnu Severin, 2002
- Din interviul realizat de Costa Roșu cu Ioan Baba, redactor-șef și responsabil al revistei „Lumina”, în „Libertatea”, An LI, nr. 13 (2663), 1 aprilie 1995, p.17 (apud Lumina, nr. 3, 1995, p. 50).*
- Cimpoi, M. *Ioan Baba sau noul Orfeu. În Critice. Vol. II.*, Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2003
- Coșovei, Traian T., *Adevăruri bandajate*. „Contemporanul – ideea europeană”, București, 7 ianuarie. Nr. 6 (95), 1992
- Dărăbuș, C. și Popović V., *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*, Editura Risoprint; Novi Sad și Editura Fondul Europa, Cluj, 2012

- Deaconescu, I., *Inscripție pe aer*. În *Cronica*, nr. 52 (1195), 23 decembrie, 1988
- Deaconescu, I., *Inscripție pe aer sau preludiul meditației tulburate*, în *Poezie și epocă*. Libertatea, Novi Sad, 1989
- Lăzăreanu, S., Octav P., (1995): *Intrarea în casă. Antologia poeziei românești din Iugoslavia*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995
- Mengher, I., *Lumina 1945-2000*, Libertatea, Panciova, 2000
- Negoșescu, I., *Poetul Petru Cârdu*. În *Scriitori contemporani*, Editura Paralela 45, Pitești – Brașov – Cluj-Napoca, 2000
- Simion, E., *Un concept care-și caută sensurile*. În „Caiete critice”, nr. 1-2, apud Ionela Mengher (2000). *Lumina 1947-1997*. Editura Libertatea, Pancevo, 1986
- Popović, V., *Pavel Gătăianțu. Contribuții la monografie*, Editura Ined Co, Novi Sad, 2004
- Popović, V., *Petru Cârdu și Pavel Gătăianțu și negarea artei tradiționale: avangarda în literatura română din Voivodina*, Arca, Arad, p. 160-173, 2006
- Popović, V. *Opinii și reflecții. Lirica românească din Voivodina*, Editura Libertatea, Panciova, 2013;
- Popa, Ștefan, N., *O istorie a literaturii române din Voivodina*, Editura Libertatea, Panciova, 1997
- Rachieru, A. D., *Pavel Gătăianțu sau demistifarea poeziei*, în „Luceafărul”, nr. 11/ 25.03. 1998, p. 22, 1988
- Costa R., *Dicționarul literaturii române din Iugoslavia*, Libertatea, Novi Sad, 1989